

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

КОТОВ МИХАЙЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 811.111'42

**АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ
ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ
В АНГЛОМОВНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, доцент
СОЛОЩУК Людмила Василівна,
професор кафедри англійської філології
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
СЄРЯКОВА Ірина Іванівна,
проректор з навчально-виховної роботи
та міжнародних зв'язків Київського
національного лінгвістичного університету

кандидат філологічних наук, доцент
ФОМЕНКО Олена Степанівна,
завідувач кафедри іноземних мов
Інституту журналістики Київського
національного університету імені Тараса Шевченка

Захист відбудеться “28” березня 2014 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.16 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 4, ауд. 7-75.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, Харків, пл. Свободи, 4.

Автореферат розісланий “25” лютого 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Солощук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована дисертація присвячена дослідженню адаптивних стратегій полікультурної особистості в англомовному комунікативному просторі через вивчення особливостей формування смислу при реалізації типових настанов та взаємодії вербальних і невербальних комунікативних компонентів (далі НВК) у контексті реалізації тактик кооперативного та некооперативного спрямування.

Антропоцентричний характер лінгвістичних розвідок сучасності (Н.Д. Арутюнова, Л.Р. Безугла, О.О. Залевська, О.С. Кубрякова, А.П. Мартинюк, В.О. Самохіна, Ю.С. Степанов, І.С. Шевченко) виводить на перший план ряд проблем, які пов'язані з особливостями комунікативної поведінки особистості (С.Г. Воркачев, В.І. Карасік, Л.В. Солошук, С.Г. Тер-Мінасова, І.І. Халєєва). Через комплексність комунікативних процесів, включеність у фокус досліджень як вербальної, так і невербальної складової комунікації, стало доцільним вести мову про дискурсивну особистість, яка діє у континуальному комунікативному просторі і здатна поряд із мовним кодом використовувати і трактувати інші семіотичні коди при спілкуванні у різних зонах дискурсивного оточення (Л.В. Солошук), а з огляду на глобалізаційні процеси, соціальну мобільність, які характерні для сучасного світу, – у ситуації спілкування англійською мовою як глобальною (Б. Качру, Н.О. Мамонтова, О.С. Фоменко).

Серед проблемних аспектів, які пов'язуються з використанням англійської мови як глобальної, особливе місце займає питання реалізації адаптивних стратегій у контексті дискурсивної адаптації особистості – діяльності полікультурного індивіда, яка спрямована на подолання культурних розбіжностей, досягнення необхідного рівня комунікативної компетенції у спілкуванні англійською мовою.

Феномен дискурсивної адаптації розглядається у контексті дискурсології (С. Мюллер), теорії ввічливості (Т.В. Ларіна), міжкультурної комунікації (О.Н. Бєлая, П.М. Донець, В. Ґудикунст, Е. Голл, Р. Портер, Л. Самовар, Р. Сколлон, С. Сколлон, С. Тінг-Тумі), інтеркультурної прагматики (Л. Альбертаці, І. Кечкеш, Т. Папп), лінгвокультурології (Н.Ф. Алєфіренко, О.А. Леонтович, В.А. Маслова), психолінгвістики (О.О. Залевська, Л.В. Засєкіна, В.Г. Крисько).

Актуальність роботи зумовлена притаманним сучасній лінгвістиці антропоцентричним характером досліджень комунікації у різноманітних ситуаціях спілкування, серед яких комунікація англійською мовою у процесі дискурсивної адаптації займає провідне положення. Актуальність дослідження посилюється через необхідність висвітлення особливостей реалізації полікультурною дискурсивною особистістю адаптивних стратегій та типових настанов в англомовному комунікативному просторі залежно від дискурсивного оточення та стадії адаптації, включаючи вивчення особливостей моделювання значень вербальних та невербальних комунікативних компонентів.

Зв'язок роботи з науковими темами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, що проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна в межах наукової теми «Проблеми

іноземної філології, перекладознавства та методики в когнітивно-дискурсивній парадигмі», номер державної реєстрації 0109U007962.

Метою дисертаційного дослідження є визначення особливостей формування смислу у процесі дискурсивної адаптації в англomовному комунікативному просторі через розкриття специфіки реалізації адаптивних стратегій та типових настанов, які актуалізуються під час комунікативної діяльності полікультурної дискурсивної особистості в залежності від дискурсивного оточення та стадії адаптації.

Досягнення поставленої мети передбачає послідовне вирішення таких завдань:

- обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження реалізації адаптивних стратегій у ситуації спілкування представників англomовної та неанглomовної культур англійською мовою в залежності від стадії адаптації та дискурсивного оточення мовця;
- уточнити термін «дискурсивна особистість» і визначити етапи розвитку особистості при дискурсивній адаптації в англomовному комунікативному просторі;
- описати особливості та закономірності формування смислу, які актуалізуються під час реалізації адаптивних стратегій полікультурною дискурсивною особистістю в англomовному комунікативному просторі при виконанні типових настанов;
- визначити особливості реалізації адаптивних стратегій і тактик у ситуації спілкування англійською мовою з урахуванням особливостей взаємодії вербальних і невербальних комунікативних компонентів.

Об'єктом дисертаційного дослідження є комунікативна діяльність представників англomовної та неанглomовної культур англійською мовою.

Предметом дослідження є особливості реалізації полікультурною дискурсивною особистістю адаптивних стратегій і тактик в англomовному комунікативному просторі.

Матеріалом дослідження слугували 1637 фрагментів англomовного діалогічного дискурсу з художніх творів англomовних письменників, а також скриптів кінофільмів (XX-XXI ст.), які відбиралися методом суцільної вибірки та містять приклади діалогічної взаємодії представників англomовної та неанглomовної культур англійською мовою.

Загальнонауковим **методологічним підґрунтям** роботи є принцип антропоцентризму, згідно з яким людина сприймає та оцінює навколишній світ крізь призму колективного досвіду, норм, традицій і стереотипів. Вивчення дискурсивної особистості спирається на досягнення у лінгвоперсонології (Г.І. Богін, Ю.М. Караулов, В.І. Карасік, Л.В. Солощук, І.І. Халєєва та ін.), дослідження дискурсивної адаптації – на новітні досягнення у сфері прагматики (Н.Д. Арутюнова, Г.Г. Почепцов, І.П. Сусов, І.Є. Фролова), теорії дискурсу (А.Д. Белова, В.С. Григор'єва, Т. ван Дейк, В.І. Карасик, М.Л. Макаров, О.І. Морозова, Д. Таннен, І.С. Шевченко), комунікативної лінгвістики (Ф.С. Бацевич, Дж. Голл, О.С. Іссерс, А.Е. Левицький), невербальної семіотики

(І.Н. Горелов, Г.Ю. Крейдлін, М. Непп, Т. Сечоу) та теорії номінації (І.М. Кобозєва, О.С. Кубрякова), міжкультурної комунікації та інтеркультурної прагматики (А. Вежбицька, П.М. Донець, І. Кечкеш, І.В. Привалова).

Головні **методи** дослідження включають метод інтерпретаційно-текстового аналізу, завдяки якому було виділено дискурсивні фрагменти, що складають комунікативні обміни англійською мовою між представниками англомовної та неангломовної культур; метод дискурс-аналізу дав змогу виявити характерні особливості міжкультурного дискурсу; контекстуальний аналіз застосовано для виявлення специфічних характеристик полікультурної дискурсивної особистості як суб'єкту комунікації; прагмалінгвістичний аналіз – для визначення адаптивних стратегій і тактик у ситуації спілкування представників англомовної та неангломовної культур англійською мовою; функціонально-семантичний метод дозволив визначити типові для полікультурної дискурсивної особистості у ситуації адаптації мовленнєві та немовленнєві засоби, в яких реалізуються відповідні стратегії та тактики; конверсаційний аналіз дозволив виявити особливості структури діалогічної взаємодії комунікантів – представників англомовної та неангломовної культур англійською мовою.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше в роботі обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження комунікативної діяльності полікультурної дискурсивної особистості при дискурсивній адаптації в англомовному комунікативному просторі; уточнено термін «дискурсивна особистість» та визначено етноцентричний та етнорелятивістський етапи набуття комунікативної компетенції особистістю при дискурсивній адаптації в англомовному комунікативному просторі; виявлено закономірності комунікативної діяльності на різних етапах адаптації до “чужого” лінгвокультурного середовища; описано особливості формування смислу, які актуалізуються під час комунікативної діяльності при дискурсивній адаптації в англомовному комунікативному просторі; виявлено характерні риси комунікативної діяльності особистості у залежності від дискурсивного оточення та стадії адаптації; визначено особливості реалізації адаптивних стратегій та тактик у англомовному комунікативному просторі; описано характеристики моделювання значень невербальних комунікативних компонентів у ситуації інтеракції у діалектичній взаємодії з вербальною складовою.

Наукову новизну отриманих результатів узагальнено в таких **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Дискурсивна адаптація в англомовному комунікативному просторі є діяльністю полікультурного індивіда, яка спрямована на подолання культурних розбіжностей, досягнення необхідного рівня комунікативної компетенції, що дозволяє використовувати комунікативні компоненти мовного та немовного характеру для спільного формування смислів у процесі реалізації адаптивних стратегій, коли англійська не є рідною мовою для одного з комунікантів.

2. Суб'єктом адаптивних процесів є полікультурна дискурсивна особистість – мовець, який здатен брати участь у діалозі представників двох чи більше культур,

послугуючись різними семіотичними кодами, при цьому проходячи два етапи у власному розвитку: етноцентричний, коли поєднання культурних кодів носить okazіональний характер, та етнорелятивістський, коли культурні коди взаємодіють за принципами гібриду або перемикання.

3. Полікультурна дискурсивна особистість при дискурсивній адаптації реалізує такі настанови: «толерантність до двозначностей», «гнучкість у поведінці», «комунікативна обізнаність», «навчання», «повага до іншого», «емпатія», які оптимізують реалізацію кооперативної та некооперативної адаптивних стратегій.

4. Кооперативна стратегія передбачає прийняття «чужого», готовність відійти від орієнтації на «своє», координацію зусиль комунікантів для досягнення встановленої мети, вона представлена такими тактиками:

а) зближення / інтимізації, що проявляється у всіх зонах дискурсивного оточення через використання пестливої форми іменників, позитивну характеристику дії, ознаки дії, суб'єкта чи об'єкта, їхніх ознак; інтимізація міжособистісної комунікативної взаємодії реалізується через позитивно забарвлені невербальні комунікативні компоненти;

б) зближення / маніпуляцій, яка проявляється у маргінальній та периферійній зонах та реалізується через апеляцію до досвіду співрозмовника, через звертання, особові займенники у поєднанні з дієсловами на позначення знання; через відсилання до третьої особи, присвійні займенники у поєднанні з іменниками на позначення осіб родичів, знайомих; через маніфестацію невизначеності, за допомогою модальних слів та дієслів. Реалізація маніпулятивних намірів характеризується високою щільністю використання кінесичних компонентів;

в) навчання, яка представлена у всіх зонах дискурсивного оточення і полягає у перебиранні на себе одним із комунікантів статусу «учня», а іншим – статусу «вчителя», характеризується частотним використанням дієслів на позначення процесу навчання чи мисленнєвої діяльності. На етноцентричній стадії розвитку особистості вербальний та невербальний коди взаємодіють на макрорівні;

г) позитивної стереотипізації, яка представлена у всіх дискурсивних зонах і виражається через уживання субстантивованих прикметників на позначення національної приналежності чи особових займенників у випадку звертання.

4.1. Некооперативна стратегія пов'язується з неприйняттям «чужого», а отже, погіршенням чи припиненням стосунків зі співрозмовником, відмовою, приховуванням інформації, самозахистом. Некооперативна стратегія представлена такими тактиками:

а) жорсткого етноцентризму, яка використовується у ядерній зоні дискурсивного оточення та зумовлена входженням комуніканта у специфічний емоційний стан, що характеризується намаганням продуцента максимально спростити для себе продукування висловлення у певній ситуації спілкування. Використання тактики градується від повного до часткового заміщення одного культурного коду іншим із подальшим запереченням «чужого»;

б) маніфестації відчуженості, яка використовується у всіх дискурсивних зонах і проявляється у використанні дієслів із негативною конотацією на позначення ставлення до явища або об'єкта; фразем, утворених поєднанням дієслова з іменником та прийменником. На синтаксичному рівні відбувається використання протиставлення для зв'язку між клаузами;

в) негативної стереотипізації, яка використовується у всіх дискурсивних зонах і проявляється у відмові приймати «чуже» з посиланням на авторитетну думку, яка представляє негативний стереотип. Негативна стереотипізація вербалізується через характеристику прикметниками, прислівниками та прислівниково-прийменниковими конструкціями з негативною семантикою. На синтаксичному рівні при посиланні на авторитетну думку характерним є уживання безособових конструкцій, які вводяться займенниками *it* та *they*;

г) маніфестації агресії, яка реалізується у маргінальній та периферійній зонах і характеризується високою частотністю використання невербальних компонентів із метою інтенсифікації вербальної складової, спрямованої на образу співрозмовника та породження конфліктної ситуації.

4.2. Причини комунікативних невдач при реалізації адаптивних стратегій полікультурною дискурсивною особистістю пов'язані з полісемією універсальних, етноспецифічності чи невірним витлумаченням адресатом індивідуально-означених невербальних комунікативних компонентів або хибним застосуванням з боку адресанта чи хибним тлумаченням адресатом вербального коду, що зумовлене ступенем набуття комунікативної компетенції.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що окреслення механізму дискурсивної адаптації полікультурної дискурсивної особистості в залежності від дискурсивного оточення та стадії адаптації є внеском у дискурсознавчі студії. Виявлення особливостей реалізації типових настанов та адаптивних стратегій робить вклад у соціолінгвістику та лінгвопрагматику. Характеризація взаємодії вербальних та невербальних комунікативних компонентів у ситуації спілкування представників англомовної та неангломовної культур англійською мовою є внеском у теорію дискурсивної взаємодії різних кодових систем та теорію комунікації.

Практична цінність дослідження полягає у можливості використання його основних положень у теоретичних курсах з лексикології (розділ «Слово, його структура та мотивація») та теоретичної граматики (розділ «Прагматика»), спецкурсах з лінгвокраїнознавства, міжкультурної комунікації, невербальної семіотики. Результати дослідження можуть бути використані у роботах студентів, аспірантів та у підготовці фахівців-консультантів із міжкультурної комунікації.

Апробація роботи. Основні положення дослідження обговорено на засіданнях кафедри англійської філології (2010-2013) факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, на шістнадцяти конференціях, з них – п'ятнадцять міжнародних: I Міжнародна науково-практична конференція «Комунікація в полікодовому просторі: мовні, культурологічні та дидактичні аспекти» (Санкт-Петербург, 2011), IV Міжнародний науковий форум «Сучасна

англїстика: Традиції. Сьогодення. Перспективи» (Харків, 2011), Міжнародна науково-практична конференція «Дискурсивні стратегії лінгвістики ХХІ століття» (Львів, 2011), ХІ Міжнародна наукова конференція «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2012), V Міжнародна науково-практична конференція «Лінгвістика. Комунікація. Освіта» (Луганськ, 2012), VI Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2012), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Філологія ХХІ століття: теорія, практика, перспективи» (Одеса, 2012), VI Лодзинський симпозіум «Нові досягнення у лінгвістичній прагматиці» (Лодзь, 2012), Міжнародна конференція «Лінгвістичні та літературні підходи до мовлення, тексту і дискурсу» (Нітра, 2012), V Міжнародна науково-методична конференція «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (Харків, 2012), ХІІ Міжнародна наукова конференція «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2013), VII Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, 2013), VII Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми германської філології та прикладної лінгвістики» (Чернівці, 2013), VII Міжнародна наукова конференція «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк, 2013), V Міжнародний науковий Форум «Сучасна англїстика і романїстика: перший рубіж нового тисячоліття» (Харків, 2013); всеукраїнська: Всеукраїнська науково-практична конференція «Ключові проблеми сучасної германської та романської філології» (Луганськ, 2013).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 20 публікаціях, з них 8 статей, з яких – 7 у фахових виданнях ДАК України, 6 – одноосібні, одна – у співавторстві (дисертанту належить збирання, аналіз та опис ілюстративного матеріалу); одна – у зарубіжному виданні, а також у 11 тезах виступів на наукових конференціях, з яких одні – у співавторстві (дисертанту належить аналіз ілюстративного матеріалу).

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списків використаної літератури та джерел ілюстративного матеріалу. Загальний обсяг роботи разом із бібліографією та додатками складає 263 сторінки, обсяг основного тексту – 203 сторінки. Бібліографія містить 424 позиції, джерел ілюстративного матеріалу – 20. Додатки містять 1 схему та 4 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету та завдання дослідження, окреслено його об'єкт і предмет, описано матеріал дослідження і методи його аналізу, розкрито наукову новизну, теоретичну значущість і практичну цінність роботи, наведено дані про апробацію результатів дослідження та публікації.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади дослідження

дискурсивної адаптації в англomовному комунікативному просторі” визначено феномен дискурсивної адаптації, який реалізується через типові настанови й адаптивні стратегії. Охарактеризовані явища національного характеру і стереотипізації в контексті глобалізаційних процесів. Наведено критичне узагальнення поглядів на феномен особистості в лінгвістиці. Описано етапи розвитку полікультурної дискурсивної особистості в контексті дискурсивної адаптації в англomовному комунікативному просторі.

Дискурсивна адаптація являє собою діяльність, що спрямована на подолання культурних розбіжностей, досягнення необхідного рівня комунікативної компетенції, що дозволяє використовувати комунікативні компоненти мовного та немовного характеру для спільного формування смислів у ситуації взаємодії комунікантів, коли англійська не є рідною для одного з них. У рамках дискурсивної адаптації при спілкуванні англійською мовою актуалізується явище стереотипізації. Важливість стереотипів полягає не тільки в їхній ролі як певного комунікативного бар'єру (В.В. Красних), але й як відправної точки в аналізі мовного матеріалу, адже можна судити про характер стереотипних уявлень, які репрезентовані автором у мові – екзостереотипічних чи ендостереотипічних (О.А. Леонтович).

Релевантним у контексті дискурсивної адаптації у англomовному комунікативному просторі при спілкуванні представників різного культурного походження є уточнення терміну «дискурсивна особистість» (Л.В. Солощук). Полікультурна дискурсивна особистість нами визначається як особистість, яка формує чи вже має сформовану комунікативну компетенцію, себто володіє можливістю ефективно реалізувати себе в діалозі представників двох чи більше культур при спілкуванні англійською, при цьому послуговуючись різними семіотичними кодами. Полікультурна дискурсивна особистість залежно від комунікативної компетенції реалізує себе на етноцентричному та етнорелятивістському етапах (М. Беннет). Етноцентричний етап передбачає орієнтування на “своє” та ігнорування “чужого”. На етноцентричній стадії поєднання різних культурних кодів якщо і відбувається, то тільки okazіонально. На етнорелятивістській стадії особистість усвідомлено сприймає нову культуру і здатна варіювати поведінку залежно від культурної специфіки ситуації, а на завершальному етапі – перемикає своє сприйняття і поведінку між кількома культурами. Взаємодія культурних кодів відбувається за принципом гібриду – поєднання двох різних кодів або за принципом перемикання – вибору відповідного коду в залежності від ситуації спілкування.

У рамках діяльнісного підходу (О.О. Залевська; О.В. Кравченко; А.П. Мартинюк; О.І. Морозова) розкриття процесуального боку міжкультурного дискурсу передбачає відтворення лінгвістом процесу формування смислу через аналіз вербальних та невербальних складових тексту, що тлумачиться в семіотичному ключі, а також екстралінгвальних причин та мисленнєво-мовленнєвих механізмів організації висловлень, що зумовлюється варіативністю комунікативного репертуару (Б. Ремптон).

Для прояснення особливостей формування смислу уточнено дуальну мовну модель (І. Кечкеш). Виділено системи смислотворення та смисловираження при взаємодії комунікантів різного культурного походження. До елементів системи смислотворення відносимо особистий комунікативний досвід, особистий контекст мовця, а саме частину, яка представлена концептуалізатором, а також ситуативний контекст. До елементів системи смисловираження відносимо формулятор, артикулятор і візуалізатор (останній уведений нами для адекватної презентації ролі паравербального коду на основі каналу сприйняття над- і невербальних компонентів).

Полікультурна дискурсивна особистість у рамках дискурсивної адаптації виконує ряд типових настанов, які покликані оптимізувати хід комунікації (А. Девідсон-Лунд, Е. Прехтль): а) толерантність до двозначностей, б) гнучкість у поведінці, в) комунікативна обізнаність, г) навчання, д) повага до “іншого”, е) емпатія. У процесі реалізації вищезазначених настанов відбуваються формування смислу. У контексті дискурсивної адаптації, при спілкуванні англійською мовою у межах дискурсивного оточення (Л.В. Солощук), реалізуються адаптивні стратегії кооперативного і некооперативного спрямування. Кооперативна стратегія пов’язується з прийняттям «чужого», відходом від орієнтації на «своє» через координацію зусиль комунікантів, залученням обох учасників до процесу взаємодії. Некооперативна стратегія пов’язується з неприйняттям «чужого», а відтак погіршенням чи припиненням стосунків зі співрозмовником, відмовою в подальшому спілкуванні взагалі чи з певного питання, приховуванням інформації, самозахистом. Некооперативні стратегії характеризуються порушенням мовцем у явній формі правил мовленнєвого спілкування: принципу кооперативної співпраці та / чи ввічливості.

Дослідницька модель аналізу адаптивних стратегій полікультурної дискурсивної особистості передбачає проходження п’яти етапів і включає розгляд дискурсивної адаптації у рамках міжкультурного дискурсу та уточнення поняття дискурсивної особистості, спираючись на досягнення у лінгвоперсонології. Виділення рівнів розвитку полікультурної дискурсивної особистості у залежності від ступеня набуття нею комунікативної компетенції передувало опису настанов, керуючись якими полікультурна дискурсивна особистість провадить власну смислотворчу діяльність, яка досліджувалась із залученням методу контекстно-ситуативного аналізу. За допомогою методів дискурсивного та прагмасемантичного аналізу були виділені стратегії та здійснено опис структурно-семантичних та прагматичних особливостей реалізації тактик. При дослідженні враховувались як особливості реалізації вербальної складової, так і, спираючись на актуальні досягнення у сфері невербалістики, характерні особливості функціонування невербальних та надвербальних комунікативних компонентів як самотійно, так і у взаємодій із вербальною складовою.

У другому розділі “Особливості формування смислу в ситуації дискурсивної адаптації полікультурної дискурсивної особистості” описано

особливості формування смислу в ситуації дискурсивної адаптації при спілкуванні англійською мовою представників англомовної та неангломовної культур. Формування смислу представляється на прикладі реалізації настанов, виконання яких є передумовою успішності реалізації адаптивних стратегій.

Настанова «толерантність до двозначностей» передбачає, що через незнання чи невдале застосування лексем, граматичних конструкцій продуцент репліки транслює невідповідний розгортанню комунікативної ситуації смисл. Збій у формуванні смислу проходить на рівні функціонування системи смислотворення – рівні концептуалізатора та формулятора, через те, що зважаючи на культурну розбіжність, в результаті блендінгу утворилась нова за значенням і актуалізованим смислом лексема. На рівні функціонування системи смисловираження збій у формуванні смислу відбувається, коли через різний комунікативний досвід співрозмовників смисл був виражений і інтерпретований некоректно: *'This word makes the hepatitis worse. It is "irritated". – "Aggravated," Barley said quite calmly. The hand on his shoulder gave him a reproving squeeze. "What does it matter what is the right word? <...> I have had a high temperature and much fantasy" "Hallucination," Barley said. "The word is gallutsinatsiya" she began furiously. "Okay, let's stick with that" (Le Carre).* Англієць виправляє помилки, які робить росіянка, спокійно вказуючи на правильну лексему, демонструючи толерантність до помилок співрозмовниці, що виражено через просодичний НВК.

Реалізація настанови «гнучкість у поведінці» необхідна як з боку адресанта, так і адресата, супроводжуючись при цьому актуалізацією ряду характерних факторів: а) добір еквівалентних (синонімічних) лексем і фразем, граматичних конструкцій; б) апеляція до об'єктивних беззаперечних фактів; в) необхідність уточнення, специфікації у ситуативному контексті через брак особистого комунікативного досвіду; г) пошук спільного знання, в т. ч. і для встановлення контакту в ситуативному контексті; д) гнучкість при обробці стереотипів; е) прийняття нетипових соціальних ролей у ситуативному контексті; є) коректне використання невербальних комунікативних компонентів; ж) вибудовування пріоритетів: *I explained that all my papers had been stolen. She raised her eyebrows, if you can call them that, though they were really just two little arches drawn in pencil. "The agent who brought me here. He tried...He wanted...He took me..." I didn't know the English words to explain the horror of it. "He kept my papers." The woman nodded (Lewycka).* Українка, намагаючись пояснити англійці, як в неї вкрадено дозвільні документи на проживання, від хвилювання забуває необхідні слова, що змушує її вдатись до використання найбільш уживаних лексем та простих граматичних конструкцій.

Настанова «комунікативна обізнаність» заснована на мотивації до зміни комунікативних звичок і полягає у здатності до розпізнавання релевантних патернів у комунікації, ідентифікації умов та правил, їх прийняття, відторгнення чи модифікації в залежності від ситуації спілкування. Вдалому формуванню смислу в рамках реалізації цієї настанови сприяють процеси стереотипізації, що виражаються

в а) ідентифікації – через розпізнавання завдяки стереотипам про “чуже”; б) самоідентифікації – через протиставлення “свого” “чужому”); в) трансляції стереотипічних смислів на третю особу: *'Then give me the whole bag normally,' Landau said, talking her through her act. – 'That's the way. Now give me a friendly Russian kiss. The formal sort. Nice. You've brought me an official farewell gift on the last evening of the fair, you see (Le Carre).* Англієць прохає росіянку діяти за стереотипним сценарієм прощання, щоб справити враження на третю особу – спостерігача.

Реалізація настанови «навчання» передбачає цілеспрямовану діяльність комуніканта по пошуку, розпізнаванню, інтерпретації та засвоєнню інформації про інші культури. Реалізації настанови передбачає, що комуніканти перебирають на себе соціальні ролі «вчителя» і «учня», що визначає особливості смислотворення – на рівні формулятора, спираючись на особистий комунікативний досвід у рамках особистого контексту мовця та смисловираження – на рівні формулятора, артикулятора та візуалізатора у рамках ситуативного контексту при спробі передати нове знання (вибудувати й виразити смисл) та засвоїти або відторгнути його: *“Thank you,” I said politely, for rudeness is a sign of minimum culture. “No problema. No problema.” He waved his fist about as if to show how generous he was. “Food for eat in transit. All vill be add to your living expense.” Living expense? <...> Who you think vill be pay for all such luxury?” Although his English was appalling, those words came rolling out like a prepared speech. “You think this vill be providing all for free?” (Lewycka).* У випадку відторгнення, мова йде як про відторгнення через несприйняття інформації, так і через неможливість сформувати смисл – через нерозуміння

Реалізація настанови «повага до «іншого» полягає у розумінні та прийнятті розбіжностей у поведінці та системи цінностей обох комунікантів. Критичне ставлення до розбіжностей і знання “свого” зумовлюють особливості формулювання, артикулювання чи візуалізації у ситуативному контексті, спираючись на особистий комунікативний досвід. Диференційоване ставлення до інформації, уникання узагальнень та негативної стереотипізації сприятливо впливає на процес формування смислу в рамках ситуативного контексту: *"Have you spoken to your husband of your wish?" "Yes." The Mother Superior looked at her as though she were delving into the secrets of her heart, but when she saw Kitty's anxious and appealing look she gave a smile. "Of course you are a Protestant?" she asked. "Yes." "It doesn't matter. <...> Now the flicker of a smile passed over Kitty's face..." (Maugham).* Жінка, французька католицького віросповідання в силу власної освіченості та адаптованості до міжкультурного діалогу англійською мовою тільки з повагою ставиться до ідейного ворога – протестантки.

Реалізація настанови «емпатія» передбачає здатність комунікантів до прийняття перспективи один одного, співчуття та співпереживання: *“Yes. Do you want to know one? It is easier for me to talk Italian. I discipline myself but I find when I am tired that it is so much easier to talk Italian. <...> “We could talk Italian. I am a little*

tired, too.” “Oh, but when you are tired it will be easier for you to talk English.” “American.” “Yes. American. You will please talk American. It is a delightful language.” “I hardly ever see Americans” (Hemingway). У ситуації взаємодії представників американської та італійської лінгвокультур комуніканти намагаються прийняти позиції один одного. Прийняття вимагає ідентифікації, усвідомлення та дії, яка маніфестується у скороченні дистанції через а) вербальну складову (пряме звертання) ; б) невербальну складову (проксемічні НВК – скорочення відстані між співрозмовниками; кінесичні НВК – посмішка, дотики та ін.); в) в оцінці предмета, особи, явища в категоріях «свого» через характеристизацію з використанням прикметників чи прислівників; г) у прояві занепокоєності, співчуття або ж цікавості з відповідною вербальною або невербальною реакцією; д) у прояві власної ініціативи у вирішенні «чужих» проблем.

У третьому розділі “**Комунікативні стратегії та тактики полікультурної дискурсивної особистості у ситуації дискурсивної адаптації**” описано особливості реалізації адаптивних стратегій, з’ясовано характеристики взаємодії вербальних і невербальних компонентів комунікації при дискурсивній адаптації у англомовному комунікативному просторі.

Кооперативна стратегія у ситуації дискурсивної адаптації при спілкуванні англійською мовою представлена наступними тактиками: зближення / інтимізації, зближення / маніпуляцій, навчання, позитивної стереотипізації.

Тактика зближення / інтимізації передбачає досягнення зближення зі співрозмовником при прийнятті «іншого/чужого». У ядерній зоні дискурсивного оточення ця тактика характеризується вживанням іншомовної лексики, яка є знайомою співрозмовникові, вживанням займенників при звертанні, які вказують на співрозмовника, вживанням пестливої форми імен та прислівників, які позитивно характеризують дію чи намір, розкриттям нової ексклюзивної інформації при спілкуванні. У маргінальній зоні тактика реалізується через питальні речення, позитивну гіперболізацію характеристик представників однієї з культур, через застосування НВК. У периферійній зоні тактика реалізується через перемикування кодів, використання субстантивів на позначення соціального статусу, гендерної приналежності, спеціальності або ж особових займенників як звертання. Спостерігається застосування НВК (у т. ч. інтенсифікованих) та звертання до комічного, стереотипного образу, нерідко вираженого метафорично з негативною конотацією: *She turned to me. ‘My tatinek make me little hat with the skins, little hat for winter!’ she exclaimed joyfully. ‘Meat for eat, skin for hat’– she told off these benefits on her fingers (Cather).*

Тактика зближення / маніпуляцій характеризується прихованими намірами одного з комунікантів досягти власних, неочевидних співрозмовникові цілей, відсутня у ядерній зоні дискурсивного оточення. У маргінальній зоні тактика реалізується через ухиляння від прямої відповіді, через ряд обіцянок, переконання у своїх можливостях із використанням модальних дієслів й питань, відповідь на які заздалегідь представляється відомою адресантові. У периферійній зоні тактика

реалізується через невпевненість, яка призводить до багатослівності, повторів окремих лексем. Комуникант вдається до звертань за для того, щоб продумати наступний крок, до умовних підрядних речень, упереджених суджень: *"I may be able to find good position for you in Amsterdam. Have you been to Amsterdam? It is a city of extraordinary beauty, built entirely on water. Like Venice, but even better."* *"I have seen pictures," says Chinese Girl Two. "Is more beautiful than Kuala Lumpur"* (Lewycka).

Тактика навчання полягає у перебиранні одним із комуникантів на себе ролі «вчителя», при цьому його співрозмовник, у випадку, коли така ініціатива не сходиться від власне нього, повинен прийняти іншого у цьому статусі, перебравши, таким чином, на себе статус учня. Тактика характерна для всіх зон та реалізується через дієслова на позначення навчання (*to teach, to learn*); при висловлюванні аргументів – особовою формою дієслів та словосполученнями (*to believe, to consider, to argue, to be sure* тощо), через звертання із наступним поясненням, через пряму заборону щось робити із використанням негативних спонукальних речень чи подив, засудження – із використанням окличних: *Taylor didn't want me to run away to Iowa. "How can anyone leave New York, he said, how can you leave New York, you belong here. Iowa is dull and it's flat", he said.* *So is Punjab", I said. "You deserve better"* (Mukherjee).

Тактика позитивної стереотипізації полягає у оперуванні твердженнями, які характеризують прототипічні риси «чужого» із позитивного боку. Тактика характерна для всіх зон дискурсивного оточення та реалізується через уживання субстантивованих прикметників, на позначення національної приналежності чи особових займенників – при звертанні; через уживання атрибутів на позначення приналежності до певної культури, або ж відповідних субстантивів, яким приписуються позитивні ознаки для досягнення комунікативної мети; через вербалізацію найхарактерніших рис – національної приналежності (через номінацію відповідними субстантивами чи прикметниками) та культурних особливостей, які із цим пов'язані, роблячи наголос на їх виключності, стабільності, ексклюзивності: *'Yuri,' says Barley. 'My old mother brought me up to believe that all of you were KGB.' 'Me too?' 'You specially. She said you were the worst.' 'I love you. Hear me? Send me your son. What's his name?'* (Le Carre).

Некооперативна стратегія у ситуації дискурсивної адаптації при спілкуванні англійською мовою представлена тактиками а) негативної стереотипізації; б) маніфестації відчуженості; в) жорсткого етноцентризму.

Тактика негативної стереотипізації полягає в оперуванні твердженнями, які характеризують «чуже» із негативного боку. У ядерній зоні тактика реалізується через уживання лексем, які позначають національну приналежність, через невербальні комунікативні компоненти (кінесичні, просодичні), через відмову приймати «чуже». У маргінальній – через приписування негативних рис, що виражається через уживання прикметників й прислівників, які характеризують субстантиви із негативною конотацією у актуальному контексті, через субстантивовані прикметники. На синтаксичному рівні негативна стереотипізація

проявляється через уживання заперечних речень, складносурядних речень із протиставленням елементів. У периферійній зоні – через уживання лексем, що позначають національну приналежність або ж відношення до неї, вербалізоване через іменники та дієслова, які характеризуються прикметниками чи прислівниками із негативним конотативним компонентом значення, або ж реалізується через невербальні комунікативні компоненти (кінесичні, просодичні): *But Bohemians has a natural distrust of Austrians.' Grandmother looked interested. 'Now, why is that, Otto?' Fuchs wrinkled his brow and nose. 'Well, ma'm, it's politics. It would take me a long while to explain (Cather).*

Тактика маніфестації відчуженості полягає у відстороненні від усвідомленого «чужого», частковому його неприйнятті. Ця тактика наявна у всіх зонах дискурсивного оточення та реалізується через використання присвійних займенників другої та третьої осіб однини та множини, дієслів із негативною конотацією на позначення відношення до явища, об'єкта, фразем, утворених поєднанням дієслова із іменником та прийменником; через заперечення, непогодження, що вербалізуються в заперечних реченнях; через уживання дієслів та дієслівних конструкцій типу *to ignore, to fail to pay attention to*. Тактика також реалізується через застосування кінесичних або просодичних НБК: *'So you again,' said the Spanish home-help at the door, Santa-Maria or Maria-Santa or something. 'Meester Jones, what now? Kitchen sink, si?' 'Hoover,' said Archie, grimly. 'Vacuum.'* *She cut her eyes at him and spat on the doormat inches from his shoes. 'Welcome, senor' (Smith).* Не бажаючи спілкуватись із англійцем, представниця іспаномовної культури демонструє своє відчужене ставлення за допомогою невербальних комунікативних компонентів.

Тактика жорсткого етноцентризму зумовлена входженням комуніканта у специфічний емоційний стан, який характеризується намаганням продуцента максимально спростити для себе продукування висловлення у конкретній ситуації спілкування. У ядерній зоні реалізується через повне або часткове заміщення одного культурного коду іншим із подальшим заперечення «чужого»; через НБК або через характеристикацію «чужого» культурного коду: *“I was walking backward, in a crouching position, when I heard Antonia scream. She was standing opposite me, pointing behind me and shouting something in Bohemian” (Cather).*

Тактика прояву агресії полягає у агресивній комунікативній поведінці, яка спрямована на образу. Ця тактика не характерна для ядерної зони дискурсивного оточення. У маргінальній зоні представлена через використання інтенсифікованих як вербальних, так і невербальних (просодичних, кінесичних) комунікативних компонентів. У периферійній зоні тактика реалізується через маніфестацію агресивного ставлення в імперативних за метою висловлення реченнях, що носять інтенсифікований негативний смисл. Реалізація також можлива через погрозу – за допомогою невербальних комунікативних компонентів чи шляхом поєднання вербальної та невербальної складової: через припущення про походження, актуальний соціальний статус, наявні проблеми, недоліки, вади. Цим досягається створення негативної атмосфери із образою і подальшим згадуванням дійсного

походження, статусу, на які переноситься негативне забарвлення: *“Comment?” “Go to hell!” said Bill. “Get the sandwiches made and a bottle of wine. You tell him, Jake” (Hemingway)*. У відповідь на нерозуміння з боку француза, американець агресивно вказує на те, що той повинен займатися своєю справою.

За обставин, коли не вдається сформулювати смисл, ведемо мову про комунікативну невдачу. Причини таких комунікативних невдач при дискурсивній адаптації лежать у площині етноспецифічності, у меншій мірі – індивідуально-означеності кодів: *Borat - A deal? (Borat spits on his hand and then offers it to the chairman). Colin - I hope so one day (Colin reluctantly shakes Borat's hand - Borat then proceeds to kiss him on the cheek and then give him a hearty cuddle) (Guide to Brirain)*. Досягнення мети комунікації передбачає і використання одразу декількох тактик, які гармонійно поєднуються. Ці тактики відносяться до різних за своєю направленістю адаптивних стратегій – кооперативної та некооперативної. Дослідження показало, що типовими є взаємодії тактик негативної стереотипізації та зближення / інтимізації, зближення / інтимізації та маніфестації агресії, зближення / інтимізації та зближення / маніпуляцій.

ВИСНОВКИ

Дискурсивна адаптація, яка реалізується у адаптивних стратегіях, є діяльністю полікультурного індивіда, спрямованою на подолання культурних розбіжностей, досягнення необхідного рівня комунікативної компетенції, що дозволяє використовувати комунікативні компоненти мовного та немовного характеру для спільного формування смислів комунікантами у ситуації міжкультурної взаємодії у англomовному комунікативному просторі.

Комунікант, вдаючись до адаптивних стратегій при спілкуванні на мові-посереднику, що нею є англійська, представлений як полікультурна дискурсивна особистість – особистість, яка формує комунікативну компетенцію, себто володіє можливістю ефективно реалізувати себе в діалозі представників двох чи більше культур, при цьому послуговуючись різними семіотичними кодами. Керуючись особливостями взаємодії між «своїм» та «чужим», які репрезентовані дихотомічними або дипластичними відносинами, виділяємо етноцентричний та етнорелятивістський етапи розвитку полікультурної дискурсивної особистості. Протягом етноцентричного етапу поєднання культурних кодів носить okazіональний характер, використовуються універсальні невербальні компоненти комунікації, знання мови виявляються обмеженими окремими словами, стандартними словосполученнями, простими формульними фразами. На зміну етноцентричному етапу приходить етнорелятивістський, коли культурні коди взаємодіють за принципом “гібриду” – поєднання двох різних культурних кодів або за принципом “перемикання” – вибору відповідного коду залежно від ситуації спілкування.

Дослідження реалізації адаптивних стратегій на матеріалі дискурсивних фрагментів діалогічної взаємодії показало наявність типових настанов, мета яких полягає в оптимізації комунікативної взаємодії між комунікантами різного

культурного походження англійською мовою. До таких відносяться толерантність до двозначностей, гнучкість у поведінці, комунікативна обізнаність, навчання, повага до «іншого», емпатія. Комунікативна діяльність полікультурної дискурсивної особистості у ситуації дискурсивної адаптації репрезентована кооперативною та некооперативною адаптивними стратегіями. Кооперативна стратегія пов'язується із прийняттям «чужого», готовністю відійти від орієнтації на «своє». Некооперативна стратегія пов'язується з неприйняттям «чужого», погіршенням чи припиненням стосунків зі співрозмовником, відмовою в подальшому спілкуванні взагалі чи з певного питання, приховуванням інформації, самозахистом. У рамках кооперативної та некооперативної стратегій набір тактик варіюється у залежності від зони дискурсивного оточення. Кооперативна стратегія при спілкуванні у ядерній зоні представлена тактиками зближення / інтимізації, навчання, позитивної стереотипізації. Некооперативна стратегія представлена тактиками жорсткого етноцентризму, маніфестації відчуженості та негативної стереотипізації. У маргінальній зоні дискурсивного оточення кооперативна стратегія представлена тактиками зближення / інтимізації, зближення / маніпуляцій, навчання, позитивної стереотипізації. Некооперативна представлена тактиками негативної стереотипізації, маніфестації відчуженості, агресії. У ситуації спілкування в периферійній зоні дискурсивного оточення кооперативна стратегія представлена тактиками зближення / інтимізації, зближення / маніпуляцій, навчання, позитивної стереотипізації. Некооперативна, у свою чергу, представлена тактиками негативної стереотипізації, маніфестації відчуженості, агресії.

Комунікативні невдачі при реалізації адаптивних стратегій поділяються на невдачі (не)мовного характеру та мовленнєвого характеру. Невдачі (не)мовного характеру на етноцентричній стадії розвитку полікультурної дискурсивної особистості пов'язані на рівні використання невербальних комунікативних компонентів: із полісемією універсальних НВК, із застосуванням етноспецифічних НВК, із застосуванням індивідуально означених НВК, які невірно тлумачаться реципієнтом. На вербальному рівні – із хибним застосуванням окремих лексем, словосполучень. На стадії етнорелятивізму до проблем, які пов'язані із застосуванням окремих лексем чи сталих фразем, додаються помилки при вживанні складних граматичних конструкцій на синтаксичному рівні.

Таким чином, дослідження показало, що реалізація адаптивних стратегій полікультурною дискурсивною особистістю в англomовному комунікативному просторі є комплексним явищем, особливості перебігу якого визначаються як особистісними суб'єктивними характеристиками мовця, що маніфестуються на рівні мисленнєвої та комунікативної діяльності, так і об'єктивними умовами, в яких відбувається комунікативна взаємодія представників різних культур англійською мовою.

Перспектива полягає в подальшому дослідженні в рамках когнітивно-комунікативної парадигми явища білінгвізму, феномену перемикування кодів, беручи до уваги як вербальну, так і невербальну складову культурного коду.

Перспективним також є вивчення особливостей міжкультурної взаємодії у різних типах дискурсів.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

1. Котов М.В. Національний характер мовної особистості в контексті міжкультурної комунікації / Л.В. Солощук, М.В. Котов // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи / НАН України. Центр наук. дослідж. і викл. інозем. мов. – К. : Логос. 2010. – С. 216–223.
2. Котов М.В. Дискурсивна особистість у ситуації міжкультурного спілкування / М.В. Котов // Наукові записки. – Випуск 105 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – С. 488–494.
3. Котов М.В. Смыслотворения и смысловыражения при реализации настановы «коммуникативна обізнаність» у міжкультурному дискурсі / М.В. Котов // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія». – Вип. 35. – 2013. – С. 171–174.
4. Котов М.В. Особенности реализации тактики "гибкость в поведении" в межкультурном дискурсе / М.В. Котов // Проблемы лингвистики и лингводидактики : междунар. сб. науч. ст.. – Белгород : ИПЦ "ПОЛИТЕРРА". – 2013. – С. 129–135.
5. Котов М.В. Особливості реалізації кооперативної стратегії полікультурною дискурсивною особистістю у міжкультурній комунікації / М.В. Котов // Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 32. – Кам'янець-Подільський : «Аксіома», 2013. – С. 214–218.
6. Котов М.В. Конструювання смислу при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі / М.В. Котов // Вісник ЛНУ імені Т.Г. Шевченка: Серія „Філологічні науки. – Луганськ : Вид-во ЛНУ імені Т.Г. Шевченка. – № 14 (273). – 2013. – С. 111–119.
7. Котов М.В. Особливості реалізації некооперативної стратегії у міжкультурному дискурсі / М.В. Котов // «Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки»: Серія „Філологічні науки. Мовознавство”. – Луцьк : Вид-во СНУ імені Лесі Українки. – №18(267) – 2013. – С. 165–169.
8. Котов М.В. Комунікативна невдача у міжкультурному дискурсі / М.В. Котов // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна : Серія «Романо-германська філологія». – Х.: Вид-во ХНУ імені В. Н. Каразіна. – №1052. – 2013. – С. 55–59.
9. Котов М.В. Конструювання смислу у міжкультурному дискурсі / М.В. Котов // “Omnes et Singulos: Посередництво мови у дискурсивній (спів)творчості” [колективна монографія] ; за заг. ред. Самохіної В.О. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 99–120.
10. Котов М.В. Роль универсальных кинесических невербальных компонентов коммуникации при межкультурной интерференции у билингвов / М.В. Котов // материалы Первой междунар. науч.-практ. конф. «Коммуникация в поликодовом

- пространстве: языковые, культурологические и дидактические аспекты». – СПб.: Изд-во Политехнического ун-та, 2011. – С.141–143.
11. Котов М.В. Дискурсивна особистість в ситуації міжкультурного спілкування на стадії етнорелятивізму / М.В. Котов // Четвертий міжнародний форум. Сучасна англістика: Традиції. Сьогодення. Перспективи. Тези доповідей / За ред. В.О. Самохіної. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – С. 58–60.
 12. Котов М.В. Полікультурна дискурсивна особистість в ситуації міжкультурного спілкування на стадії етноцентризму / М.В. Котов // Дискурсні стратегії лінгвістики ХХІ століття: Збірник матеріалів конференції / Укл. А.І. Радю. – Львів: Вид-во Львівського нац.ун-ту імені Івана Франка, 2011. – С. 91–92.
 13. Котов М.В. Полікультурна дискурсивна особистість у ситуації мовного нерозуміння / М.В. Котов // Тези доповідей ХІ наукової конференції “Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація” з міжнар. участю. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – С. 140–141.
 14. Котов М.В. Функціональність невербального комунікативного компоненту “погляд” у міжкультурній комунікації / М.В. Котов // Читання пам'яті Михайла Матусовського : матеріали 5 Міжнародної наук.-практ. конф. “Лінгвістика. Комунікація. Освіта.” – Луганськ : Вид-во ЛДІКМ, 2012. – С. 42–44.
 15. Котов М.В. Базові концепти міжкультурного дискурсу: свій vs чужий / М.В. Котов // Філологія ХХІ століття: теорія, практика, перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції, присвяченої 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права / за ред. Дрьоміна В.М. – О. : Фенікс, 2012. – С. 56–57
 16. Kotov M. Self-identification Strategies in Siblings' Discourse in Intercultural Communication / L. Soloshchuk, O. Zvyryeva, M. Kotov // 6th Lodz Symposium: New Developments in Linguistic Pragmatics NDLP2012: Book of Abstracts. – Lodz: Primum Verbum, 2012. – P. 139.
 17. Kotov M. Interculturality in Communication and Discourse / M. Kotov // Linguistic and Literary Approaches to Speech, Text and Discourse: Book of Abstracts. – Constantine the Philosopher University in Nitra, 2012. – P. 27–28.
 18. Kotov M. L2 Learners' Meaning Construction In The Process Of Communication within Peripheral Discursive Surroundings / M. Kotov // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: Матеріали V Міжнар. наук.-метод. конференції. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2012. – С. 96–97.
 19. Котов М.В. Функціонування систем смислотворення та смисловираження при реалізації настанови “толерантність до двозначностей” у міжкультурному дискурсі / М.В. Котов // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : Тези доповідей ХІІ наук. конф. з міжнар. участю. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 172–174.
 20. Котов М.В. Особливості конструювання смислу у міжкультурному дискурсі: інтегрована модель смислотворення / М.В. Котов // П'ятий між нар. наук. форум.

«Сучасна англїстика та романїстика: перший рубіж нового тисячоліття» : тези доповідей. – Х.: ХНУ імені В.Н Каразіна, 2013. – С. 84–86.

АНОТАЦІЯ

Котов М.В. Адаптивні стратегії полікультурної дискурсивної особистості в англомовному комунікативному просторі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2014.

У дисертації представлено результати дослідження особливостей формування смислу у процесі дискурсивної адаптації в англомовному комунікативному просторі через розкриття специфіки реалізації адаптивних стратегій та типових настанов, які актуалізуються під час комунікативної діяльності полікультурної дискурсивної особистості залежно від дискурсивного оточення та стадії адаптації. До типових настанов, які оптимізують реалізацію адаптивних стратегій полікультурною дискурсивною особистістю, віднесено «толерантність до двозначностей», «гнучкість у поведінці», «комунікативну обізнаність», «навчання», «повагу до іншого» та «емпатію». Проаналізовано особливості реалізації кооперативної та некооперативної адаптивних стратегій у залежності від дискурсивного оточення із урахуванням особливостей взаємодії вербальних і невербальних комунікативних компонентів. До кооперативної стратегії віднесено тактики зближення / інтимізації, зближення / маніпуляцій, навчання, позитивної стереотипізації. Реалізація некооперативної стратегії здійснюється тактикою негативної стереотипізації, маніфестації відчуженості, жорсткого етноцентризму, прояву агресії.

Ключові слова: дискурсивна адаптація, комунікативний простір, полікультурна дискурсивна особистість, настанова, адаптивна стратегія, тактика, дискурсивне оточення, вербальний, невербальний.

АННОТАЦИЯ

Котов М.В. Адаптивные стратегии поликультурной дискурсивной личности в англоязычном коммуникативном пространстве. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина Министерства образования и науки Украины. – Харьков, 2014.

В диссертации представлены результаты исследования особенностей формирования смысла в процессе дискурсивной адаптации в англоязычном коммуникативном пространстве через раскрытие специфики реализации адаптивных стратегий и типовых установок, которые актуализируются в процессе коммуникативной деятельности поликультурной дискурсивной личности в зависимости от дискурсивного окружения и стадии адаптации.

Дискурсивная адаптация определяется как деятельность поликультурного индивида, направленная на преодоление культурных различий, достижение необходимого уровня коммуникативной компетенции с использованием вербальных и невербальных коммуникативных компонентов для совместного формирования смыслов в ситуации коммуникативного взаимодействия, когда английский не является родным хотя бы для одного из коммуникантов. Субъектом адаптивных процессов выступает поликультурная дискурсивная личность, под которой понимается коммуникант, способный принимать участие в диалоге представителей двух и более культур, используя различные семиотические коды и проходя два этапа в своем развитии – этноцентрический и этнорелятивистский.

Особенности формирования смысла проанализированы при реализации типовых установок, к которым отнесены «толерантность к двусмысленности», «гибкость в поведении», «коммуникативная осведомленность», «обучение», «уважение к другому» и «эмпатия». Формирование смысла представлено через уточненную дуальную модель языка И. Кечкеша: выделены системы смыслообразования и смысловыражения. Система смыслообразования включает личностный коммуникативный опыт, личный контекст говорящего, который представлен концептуализатором, и актуальный ситуационный контекст. К системе смысловыражения относим формулятор, артикулятор и визуализатор.

Проанализирована реализация кооперативной и некооперативной адаптивных стратегий в зависимости от дискурсивного окружения. К кооперативной стратегии относятся тактики сближения / интимизации, обучения и положительной стереотипизации, которые представлены во всех зонах дискурсивного окружения – ядерной, маргинальной и периферийной, а также тактика сближения / манипуляций, которая характерна для маргинальной и периферийной зон. Некооперативная стратегия представлена тактиками негативной стереотипизации, манифестации отчужденности во всех зонах дискурсивного окружения, тактикой жесткого этноцентризма, которая характерна для ядерной зоны дискурсивного окружения, и тактикой проявления агрессии, которая представлена в маргинальной и периферийной зонах.

Охарактеризованы причины коммуникативных неудач в ситуации дискурсивной адаптации поликультурной дискурсивной личности при общении в англоязычном коммуникативном пространстве. Коммуникативные неудачи обусловлены как полисемией универсальных и этноспецифичностью или некорректным толкованием адресатом индивидуально-определенных невербальных коммуникативных компонентов, так и некорректным использованием адресантом или некорректным толкованием адресатом вербальных компонентов коммуникации, что определяется уровнем коммуникативной компетенции. Определены и описаны особенности взаимодействия тактик в ситуации дискурсивной адаптации. Установлено, что взаимодействующие тактики относятся к различным по своей направленности адаптивным стратегиям, как кооперативной, так и к некооперативной, а типичным является взаимодействие тактик негативной

стереотипизации и сближения / интимизации, сближения / интимизации и манифестации агрессии, сближения / интимизации и сближения / манипуляций.

Ключевые слова: дискурсивная адаптация, коммуникативное пространство, поликультурная дискурсивная личность, установка, адаптивная стратегия, тактика, дискурсивное окружение, вербальный, невербальный.

ABSTRACT

Kotov M.V. Adaptation Strategies of a Polycultural Discursive Personality in the English Communicative Space. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – V. N. Karazin Kharkiv National University. – Kharkiv, 2014.

The paper focuses on meaning formation during the process of discursive adaptation in the English communicative space. It studies the properties of realization of adaptation strategies and typical guidelines which are actualized within the process of communication of a polycultural discursive personality depending on discursive surroundings and the stage of adaptation. Typical guidelines optimizing the realization of adaptation strategies by a polycultural discursive personality include “tolerance to ambiguity”, “behavioral flexibility”, “communicative awareness”, “knowledge discovery”, “respect for otherness”, and “empathy”. The realization of cooperative and non-cooperative strategies has been characterized depending on discursive surroundings, taking into consideration the properties of interaction of verbal and non-verbal communicative components. The cooperative strategy includes the tactics of intimacy achievement, manipulated intimacy achievement, learning, positive stereotyping. The non-cooperative strategy embraces the tactics of negative stereotyping, manifestation of alienation, strict ethnocentrism, and manifestation of aggression.

Key words: discursive adaptation, communicative space, polycultural discursive personality, guideline, adaptation strategy, tactic, discursive surroundings, verbal, non-verbal.